

Een niet zo academische vraag

Rense Haveman

Een vraag die ik eigenlijk altijd krijg als ik op excursies weer eens aandachtiger naar een braam dan naar een orchidee kijk, is: "Zijn dat eigenlijk wel goede soorten?" Die opmerking houdt niet op bij bramen, ook bij havikskruiden komt hij geregeld naar boven. Prima vraag, die overigens even gemakkelijk als flauw met een wedervraag beantwoord kan worden: "Vertel eens, wat is een goede soort?" Tot nu toe heb ik het daarmee altijd gewonnen van de criticus. Of in elk geval hielden de lastige vragen daarmee op. Het is natuurlijk de vraag of ik er de aandacht voor een interessante groep planten mee aanwakker.

Onlangs werd ik ook op een heel andere manier met deze kwestie geconfronteerd, namelijk in het verzoek om eens een stuk te schrijven over soorten en soortconcepten bij apomicten. Even een opfrisser: apomicten zijn soorten die zich niet zo gelegen laten liggen aan de normale gang van zaken in de plantenwereld en zaad weten te vormen zonder bevruchting. Bramen doen het, paardenbloemen, havikskruiden en ook vrouwenmantels, de gulden boterbloem en veldbeemdgras. Of liever: ze doen het niet. Als gevolg daarvan wordt elke nieuwe variant - we hebben het er maar niet over hoe die dan ontstaan - geconserveerd in het nageslacht. Dergelijke klonen via het zaad zijn veelal uitstekend te onderscheiden, doordat ze heel constant, zij het miniem, verschillen van andere klonen.

Filosofisch en biologisch is er erg veel voor te zeggen dergelijke klonen als soorten te beschouwen. Tenminste: als ze niet in elkaar opgaan doordat ze toch stiekem vreemdgaan. Dat laatste doen bijvoorbeeld de gulden boterbloem en de muizenoren. Bij de laatste groepen zijn geen schotjes te zetten, alle overgangen zijn er en worden ook continu nieuw gevormd: geen soorten dus. Als de klonen echter - zoals bijvoorbeeld bij de bramen en havikskruiden - als eenheid standhouden doordat ze genetisch gescheiden zijn van andere evoluerende eenheden, een eigen ecologie hebben, een eigen areaal.... Wat is dan nog het verschil met een 'goede' soort? Het ontbreken van seks? En dat is nu net eerder regel dan uitzondering in de natuur....

De wat academisch klinkende vraag naar het wezen van de soortcategorie heeft trouwens een zeer praktische, alledaagse kant. Ik kan dat illustreren aan de hand van wat in de flora staat als Muurhavikskruid, *Hieracium murorum*. Bij een ruim soortsbegrip is dit een zeldzame soort die na 1950 is achteruitgegaan en daarom als kwetsbaar op de Rode Lijst vaatplanten staat (Floron verspreidingsatlas online). Hiermee is echter niet het hele verhaal verteld. Op 21 juni 1917 verzamelden de vooraanstaande floristen J.Th. Henrard en J.J.P. Tap op een kalkwand langs de Geul tussen Valkenburg en Houthem een vorm uit het *Hieracium murorum*-complex die door Zahn werd gedetermineerd als *Hieracium murorum* subsp. *exotericoides*, een taxon dat beter de status van soort verdient. In 1927 verzamelde J.L. van Soest dit taxon opnieuw, volgens schrijven

De Wever noemt Hieracium exotericoides in zijn notities van de Geulhelling tussen Geulhem en Valkenburg, "ongeveer waar vroeger de verliefde bomen stonden".

"waarschijnlijk op de plek waar Tap haar vroeger verzamelde". Bij deze twee vondsten, waarschijnlijk van dezelfde plek tussen Valkenburg en Houthem, bleef het. Totdat Iris de Ronde en ik in het voorjaar van 2013 deze zelfde muurhavikskruidsoort verzamelden tussen Geulhem en Valkenburg, waar zij groeit op een klein, tamelijk sterk beschaduwd kalkwandje langs de Geul. Uit notities van A. de Wever, die bewaard worden in het Natuurhistorisch Museum in Maastricht, is af te leiden dat dit vrijwel zeker de plek is waar ook Tap en Henrard en later Van Soest *Hieracium exotericoides* al verzamelden. De populatie telt ongeveer 30 planten, waarvan de helft niet bloeit. Overhangende struiken en beschaduwing door bomen langs het pad maken dat de planten niet optimaal gedijen. Bovendien lijkt de populatie continu bedreigd door de sterke erosie van de helling boven het wandje. Daarmee is dit een uiterst zeldzame en ernstig bedreigde soort, waarvoor eigenlijk heel gericht beheer gewenst is. Dat een enkele populatie Muurhavikskruid het niet redt is wellicht te rechtvaardigen. Dat de enige populatie van *Hieracium exotericoides* in Nederland verloren zou gaan is toch een ander verhaal.

"Zijn dat eigenlijk wel goede soorten?" Het antwoord op die vraag heeft consequenties voor het natuurbeheer. Ik ben benieuwd hoe lang *Hieracium exotericoides* het nog volhoudt op de plek waar hij al bijna 100 jaar staat en wij hem hardnekkig negeren.